

Олександра Дубасенюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ORCID ID 0000-0002-9447-4527
dubasenyuk@ukr.net

Нінель Сидорчук,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ORCID ID 0000-0003-2824-1562
sydorchukng@ukr.net

НАУКОВІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ТА ЙОГО ГОТОВНОСТІ ДО МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті на основі аналізу наукових джерел та проведених досліджень, вивчено проблему вдосконалення особистості майбутнього педагога та його готовності до морального виховання учнів початкової школи. Розглянуто сучасні концептуальні моделі розвитку особистості як-от: людиноцентрована модель, акмеологічна модель досягнень зрілої людини, модель неперервного розвитку особистості, модель «Я-центрованості» у вихованні та духовному розвитку особистості; стратегії особистісного та професійного зростання фахівців різного профілю. Виокремлено компоненти окресленої готовності майбутнього вчителя: ціннісно-мотиваційний, інформаційно-змістовий, діяльнісно-вчинковий, оцінювально-рефлексивний та відповідні критерії. На основі розробленої анкети здійснено дослідження стану готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи. Виявлено за результатами констатувального експерименту переважно середній та достатній рівень сформованості визначеної готовності. Отримані результати обґрунтовано відсутністю у більшості студентів чіткої програми морального вдосконалення, сформованих моральних принципів, недостатнім аналізом власних вчинків. Окреслено необхідність подальшої роботи у напрямі покращення якості підготовки майбутніх учителів до морального вдосконалення та виховання учнів.

Ключові слова: *концептуальні моделі, удосконалення особистості, моральне виховання, майбутній учитель, готовність до морального виховання учнів початкової школи.*

Oleksandra Dubasenyuk, Ninel Sidorchuk. Scientific basis for improving the personality of the future teacher and his readiness for the moral education of elementary school students

In the article, based on the analysis of scientific sources and research, the problem of improving the personality of the future teacher and his readiness for the moral education of elementary school students is studied. Modern conceptual models of personality development are considered, such as: the human-centric model, the acmeological model of the achievements of a mature person, the model of continuous development of the personality, the model of «I-centeredness» in the upbringing and spiritual development of the personality; strategies for personal and professional growth of specialists in various fields. The components of the indicated readiness of the future teacher are singled out: value-motivational, information-content, activity-actual, evaluative-reflexive and corresponding criteria. Based on the developed questionnaire, a study was carried out on the state of readiness of future teachers for the moral education of elementary school students. According to the results of the ascertaining stage of the experiment, mainly the

average and sufficient level of formation of the studied readiness was revealed. This is due to the fact that the vast majority of students do not have a clear program of moral improvement, established moral principles, and their own actions are insufficiently analyzed. There is a need for further work in the direction of improving the quality of training future teachers for the moral improvement and education of students.

Key words: *conceptual models, personality improvement, moral education, future teacher, readiness for moral education of elementary school students.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Велике значення у сучасному світі мають особистісні досягнення у всіх сферах життя. Науковці відзначають, що кожна особистість має потужний внутрішній потенціал, реалізація якого дає можливість кожній людині досягнути значних успіхів у різних галузях знань. Можна досягнути розумового, морального, фізичного, професійного вдосконалення і зростання. Визначена проблема відображена у наукових працях В. Г. Кременя, Н. Г. Ничкало, Л. Б. Лук'янової, О. В. Аніщенко, О. Є. Антонової С. П. Архіпової, Н. М. Мирончук, Л. О. Хомич [3; 4; 5].

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Методологічні засади досліджуваної проблеми ґрунтуються на сучасних методологічних підходах таких, як системний, діяльнісний, акмеологічний, андрагогічний, особистісно орієнтований, суб'єктний, аксіологічний, компетентнісний. Нами проаналізовано сучасні концептуальні моделі розвитку особистості: людиноцентристська модель (В. Г. Кремень) [3], акмеологічна модель досягнень зрілої людини (Н. В. Кузьміна, Л. С. Рибалко, В. М. Гладкова, Г. С. Сазоненко) [2], модель неперервного розвитку особистості (Л. Б. Лук'янова, Н. Г. Ничкало, Л. Є. Сігасва, О. В. Аніщенко) [4; 5], моделі «Я-центрованості» у вихованні та духовному розвитку особистості (І. Д. Бех, І. М. Бондаревич, Г. П. Шевченко) [1; 4]. Особливо це стосується особистості педагога, який має бути взірцем для наслідування своїх вихованців.

Значний вплив на вирішення поставлених завдань має вивчення духовного і життєвого шляху великих українців таких як: Г. С. Сковорода, О. І. Духнович, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та сучасних відомих педагогів-практиків Ш. О. Амонашвілі, В. Ф. Шаталова, М. М. Палтишева, Г. С. Сазоненко та інших. Ураховуючи актуальність визначеної проблеми, було проведено дослідження щодо готовності майбутніх учителів початкової школи до морального вдосконалення та морального виховання учнів (С. А. Іванчук). Проведений аналіз наукової літератури (І. Д. Бех, І. В. Ващенко, Н. В. Кузьміна, О. Г. Мороз, Г. В. Троцько) дав змогу сформулювати сутність базового поняття: підготовки майбутніх учителів до морального вдосконалення – це системна організація навчально-виховного процесу студентів, що створює умови для виявлення і формування у майбутніх учителів моральних якостей, національної самосвідомості; сприяє виявленню і формуванню його творчої індивідуальності; опануванню необхідної системи знань, умінь і навичок для успішної реалізації різноманітних шляхів досягнення морального вдосконалення.

Науковці розробили різні стратегії особистісного та професійного зростання фахівців різного профілю досягнення за допомогою інноваційних засобів, що дає змогу отримати насолоду від улюбленої роботи, яку виконує фахівець. Можливі такі практичні результати: глибоке задоволення особистісним розвитком та професійною діяльністю; подолання негативних навичок і досягнення більшої впевненості в собі; встановлення позитивних відносин; уміння володіти собою; максимально розвинути свої здібності; дотримання високого рівня здоров'я; урівноваженість і душевний спокій; добробут; оволодіння засобами управління процесом самовдосконалення. Особистісне вдосконалення (робота над собою) передбачає виховання себе, розвиток у себе необхідних особистісних навичок і якостей, зокрема розвиток волі, мислення та інших психічних функцій.

Мета статті: проаналізувати наукові засади вдосконалення особистості майбутнього педагога та його готовності до морального виховання учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Готовність майбутнього вчителя до морального вдосконалення являє складне інтегроване поняття, результат теоретичної і практичної підготовки майбутнього вчителя до морального самовдосконалення, а також професійно-виховної діяльності з морального виховання учнів; це концентрований показник діяльнісної сутності особистості випускника закладу вищої освіти, вимір його професійної і моральної зрілості. Зважаючи на доробки вчених, виокремлено такі компоненти (рис. 1): ціннісно-мотиваційний, інформаційно-змістовий, діяльнісно-вчинковий, оцінювально-рефлексивний. При цьому перша частина стосується загального, широкого розуміння процесів духовно-морального розвитку особистості в цілому, тоді як друга частина – безпосередньої спрямованості майбутнього вчителя на його моральне вдосконалення.

Наголосимо, що кожний компонент має структуруватися і за зовнішньою, і за внутрішньою ознакою, що дає змогу системно досліджувати особистісний розвиток з метою його подальшого вдосконалення та зростання.

Розглянемо компоненти готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи з урахуванням особливостей предмета нашого дослідження – підготовка вчителя до морального вдосконалення та морального виховання учнів початкової школи.

Ціннісно-мотиваційний компонент у структурі визначеної готовності являє ядро всієї структури. Він передбачає сформовані ціннісні орієнтації та наявність комплексу особистих і професійних якостей, що характеризують спрямованість майбутнього вчителя на моральне вдосконалення (комплекс ціннісно-соціальних установок, усвідомлення цілей духовно-морального розвитку особистості, визнання цінності духовного становлення дорослої людини; наявність інтересу до внутрішнього особистісного зростання, здатність до розкриття внутрішнього особистісного потенціалу, прагнення до самовдосконалення). Зазначимо, що власне поняття «цінність» є багатовимірним. Зокрема, у дослідженні Н. О. Ткачової наголошується, що для педагогічних працівників «виникає необхідність не тільки у визначенні провідних для педагогічного процесу цінностей, але й у пошуку ефективних засобів їх трансляції молоді, формування в кожній особі її персональної системи цінностей» [7, с. 15].

Рис. 1. Схема компонентної структури готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи за В. В. Петляєвою [6].

На думку Н. О. Ткачової, «Педагогічні цінності» є системою освітніх засобів, соціальних норм, педагогічного інструментарію, що забезпечує ефективну трансляцію визначених освітніх цінностей на індивідуальний рівень окремої особистості, тобто формування в неї особистих ціннісних пріоритетів» [7, с. 15]. Поєднання педагогічних цінностей із новою якістю капіталу професійної ідентичності, що набувають майбутні вчителі, характеризують сучасний етап розвитку вищої педагогічної освіти. Увага акцентується на зміст, форми, методи виховання та вдосконалення особистості, яка перебуває на етапі дорослішання. Їх сутність полягає у фундаменталізації цього процесу при загостренні різних типів міжособистісних взаємин на цьому віковому етапі, зокрема, у системі «студент – студент», «студент – викладач», «студент – учитель-практик», «студент – учень». Отже, глибинна роль в удосконаленні готовності майбутніх учителів у контексті духовно-моральних цінностей і безпосередньо їхньої мотивації, передбачає впровадження ідей морального вдосконалення в педагогічну практику. Така діяльність здійснюється у процесі групової взаємодії поетапно від початку до завершення навчання в ЗВО.

Інформаційно-змістовий компонент пов'язаний зі сферою пізнання. Цей компонент передбачає сукупність інформації, що необхідна майбутньому вчителю для морального вдосконалення своєї особистості, а також для подальшого морального вдосконалення учнів, особливо молодшого шкільного віку, для яких учитель постає зразком, еталоном поведінки, моральних норм. З огляду на це важливо наголосити на закони морального зростання особистості, системі домінуючих

моральних норм сучасного полікультурного суспільства, взірцях поведінки та особистих якостях учителя, а також на знаннях про сутність духовного життя школяра, виховні стратегії та технології, систему уявлень щодо основних функцій духовно-моральної культури, яка здійснює вплив на його свідомість та поведінку. Інформаційно-змістовий компонент включає систему знань, що поділяються як загальнопедагогічні та спеціальні. Головним завданням майбутнього вчителя початкової школи є поступове опанування системою знань [60, с. 4]. Отже, одним із напрямів набутої готовності майбутнього вчителя до морального виховання молодших школярів є поступове занурення в систему психолого-педагогічних знань. Теоретичні положення, сформульовані представниками сучасної теорії освіти щодо гармонізації навчальних програм, концентруються на професійній діяльності, ідентичності та розвитку особистості, а отже, її пріоритетів. Зважаючи на цю думку, підкреслимо, що пріоритети в царині теорії і методики виховання мають узгоджуватися, з одного боку, з домінуванням духовно-моральних цінностей суспільства, а з іншого – відповідати специфіці особистісного розвитку.

Відтак, для готовності студентів закладів вищої освіти до морального вдосконалення, а також морального виховання молодших школярів, такий підхід має передбачати певну послідовність, спрямовану на гармонійний процес удосконалення особистісних здібностей, які зможуть забезпечити результат. Удосконалення особистісних якостей студента досягається завдяки його особистісним ресурсам і усвідомленій роботі над собою. Їх особистісний розвиток здійснюється шляхом створення умов для збагачення духовного світу майбутнього педагога і, закономірно, у подальшому сприятиме підвищенню ефективності виховного процесу.

Діяльнісно-вчинковий компонент у структурі готовності майбутнього вчителя до морального вдосконалення і морального виховання молодших школярів пронизує всю систему комунікацій і проявляється в різних типах поведінки. Від діяльності майбутнього вчителя і, зокрема, її спрямованості на певний тип поведінки (наприклад, захисна, стверджувальна, експресивна тощо) залежить, які саме вчинки будуть мати вплив на дитину молодшого шкільного віку, до яких учинків буде спрямовано її увагу, які вчинки зможуть змінити способи спілкування в міжособистісній взаємодії тощо. Отже, діяльнісно-вчинковий компонент є показником ціннісного ставлення майбутнього вчителя як до своєї особистості, так і до особистості вихованця.

Такий універсальний підхід простежується в багатьох педагогічних концепціях, що орієнтовані на гармонізацію культурно-освітнього простору вищої школи, оскільки на думку О. Голозубова єдиним творцем дієвою особою культурного простору залишається людина.

З метою визначення рівнів готовності майбутніх учителів до морального вдосконалення визначено критерії її сформованості: мотиваційно-ціннісний (застосовувався під час спостережень, бесід, анкетування); когнітивний (метод експертних оцінок, спостережень, тестування та анкетування); діяльнісний (метод експертних оцінок, спостереження, аналіз творчих робіт).

Показники критеріїв відображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи

Критерії	Показники
<i>Когнітивний</i>	Повнота уявлень про гуманістичну педагогічну культуру і моральні якості, необхідні вчителю; усвідомленість, глибина і системність етичних знань; інтерес до моральних цінностей української культури, потреба розширювати свій світогляд у сфері етики, творчий підхід активна позиція у набутті етичних знань.
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	Здатність до співчуття, співпереживання; ґрунтовність моральних переконань; наявність оцінних та рефлексивних умінь; адекватна самооцінка; ставлення до моральної культури як до цінності, прагнення до дотримання моральних принципів, норм та правил; прагнення прилучити учнів до моральних цінностей українського народу.

Діяльнісний	Сформованість моральних умінь та навичок; уміння робити моральний вибір у новій ситуації, керуючись високоморальними мотивами, здатність до творчості; здатність до морального і професійного самовдосконалення; уміння транслювати загальнолюдські духовні цінності та цінності рідної культури.
-------------	---

Відповідно до критеріїв визначено рівні сформованості готовності майбутніх учителів до морального вдосконалення (високий, достатній, середній).

Когнітивний критерій.

Високий рівень. Студенти мають сформовані поняття про моральне вдосконалення, характеризуються наявністю глибоких, систематизованих знань про загальні моральні цінності та цінності української культури; умінням аналізувати етичні явища, пояснювати причини власних учинків, узагальнювати факти моральної поведінки, встановлювати логічні зв'язки між ними. Виявляють значний інтерес до проблеми морального вдосконалення культури і постійне прагнення накопичувати такі знання, щоб використовувати їх у власному самовихованні і в майбутній професійній діяльності. Студенти характеризуються активною позицією у набутті етичних знань. У процесі навчання виявляють творчу ініціативу, захопленість, відкритість новому. Мають систематизовані знання про професійну етику, усвідомлюють її вимоги стосовно своєї особистості, мають чіткий, продуманий ідеал учителя.

Достатній рівень. Студенти характеризуються усвідомленим засвоєнням знань про моральне вдосконалення, моральні цінності, але знання потребують більшої глибини і системності. Ініціативу і самостійність у набутті етичних знань ці студенти проявляють нерегулярно. Інтерес до моральної культури достатньо високий, студенти замислюються про її застосування в майбутній педагогічній діяльності. Володіють певними знаннями про професійну етику, намагаються співвідносити вимоги, пропонувані суспільством до професії вчителя, з особистими якостями і здібностями.

Середній рівень. Знання моральної культури безсистемні, уривчасті. Студенти виявляють певний інтерес до моральних цінностей, що вивчаються, проте не замислюються про застосування отриманої інформації. Мають уявлення про поняття професійної етики та якості, необхідні вчителю, але ці знання не набули для студентів особистісного сенсу.

Мотиваційно-ціннісний критерій.

Високий рівень. У студентів високо розвинена здатність до емпатії, а також експресивні здібності. Студенти проявляють емоційну зрілість, уміння володіти собою. У них наявні ґрунтовні моральні переконання, що поєднуються з розвиненими оцінювальними вміннями. Вони здатні бачити моральні проблеми і працювати над їх вирішенням. Розуміння, співчуття, терпимість поєднуються у них з принциповістю і вимогливістю передусім, до себе, коли йдеться про дотримання моральних норм. Рефлексія стала для них звичкою. Студенти володіють адекватною самооцінкою, що поєднує самокритичність і прийняття себе, віру у власні сили.

Достатній рівень. Студенти прагнуть розуміти внутрішній світ своїх вихованців, співпереживати їм, але можуть проявити байдужість або неадекватно висловити свої почуття. Їхні переконання потребують вдосконалення: з деяких етичних питань позиція студентів не сформована, трапляються спроби виправдати свої і чужі аморальні вчинки обставинами, за яких ці вчинки здійснювалися. Самоаналіз своїх учинків здійснюється періодично, не сформована потреба здійснювати його постійно.

Середній рівень. Студенти часто проявляють емоційну байдужість, небажання заглиблюватися у проблеми інших. Вони схильні до морального релятивізму в оцінці своїх і чужих учинків. Не відчувають потреби в самоаналізі, застосовують його епізодично. Самооцінка необ'єктивна (надто завищена або надто занижена), може бути дуже нестійкою або, навпаки, консервативною.

Діяльнісний критерій.

Високий рівень. Студенти характеризуються не тільки сформованістю моральних звичок, але й здатністю здійснювати моральний вибір у нестандартних ситуаціях. Усвідомлюють необхідність власної творчості для вдосконалення суспільних норм моралі, прагнуть до такої творчості. Студенти постійно займаються моральним самовдосконаленням, мають достатньо повну, розгорнуту програму самовиховання. Усвідомлюючи свою майбутню роль транслятора духовних цінностей, наполегливо опановують необхідні для цього вміння, застосовують ці вміння в ході педагогічної практики. Готові

до спілкування з учнями на ціннісно-смысловому рівні, до реалізації виховних можливостей на уроках у початковій школі.

Достатній рівень. Моральні звички перебувають на різних стадіях сформованості, деякі навички гуманної поведінки недостатньо розвинені. Студенти здатні здійснювати моральний вибір у нових ситуаціях, але можуть відчувати певні складнощі у розв'язанні складних моральних проблем, що потребує аналізу великої кількості чинників. Прагнуть дотримуватися моральних норм, не ставлячи собі завдання їх удосконалити. Професійним і моральним самовдосконаленням займаються епізодично, готують себе більше до передачі школярам знань, ніж до формування в них загальнолюдських цінностей.

Середній рівень. Моральні звички сформовані недостатньо для майбутнього педагога, спостерігаються окремі антигуманні прояви. Дотримання моральних норм у нових ситуаціях викликає у цих студентів певні труднощі. Вони не замислюються над професійним і моральним самовдосконаленням.

Здійснювалося дослідження стану готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи. Було опитано 138 студентів спеціальності «Початкова освіта» Житомирського державного університету імені Івана Франка.

З метою діагностики сформованості та готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи, студентам було запропоновано заповнити анкету за методикою «Прислів'я». Аналіз відповідей здійснювався за когнітивним, мотиваційно-ціннісним та діяльнісним критерієм. Вивчення результатів анкетування свідчить, що вони можуть наводити приклади з життя інших людей й аналізувати їх життєдіяльність. Проте у переважній більшості студентів немає чіткої програми морального вдосконалення, недостатньо мірою аналізують власні вчинки. Чіткі життєві моральні принципи визначимо тільки у студентів з високим рівнем готовності до морального виховання учнів початкової школи.

Аналіз відповідей анкет дозволив виокремити рівні сформованості готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи (які представлено у таблиці 2 та графічно зображено у рис. 1) за когнітивним, мотиваційно-ціннісним та діяльнісним критеріями.

Таблиця 2

*Рівні готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи
(в абсолютних числах, %)*

Критерії	Рівні					
	Високий		Достатній		Середній	
	к-ть осіб	у %	к-ть осіб	у %	к-ть осіб	у %
<i>Когнітивний</i>	12	8,7	76	55,1	50	36,2
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	9	6,5	65	47,1	64	46,4
<i>Діяльнісний</i>	10	7,3	44	31,9	84	60,9

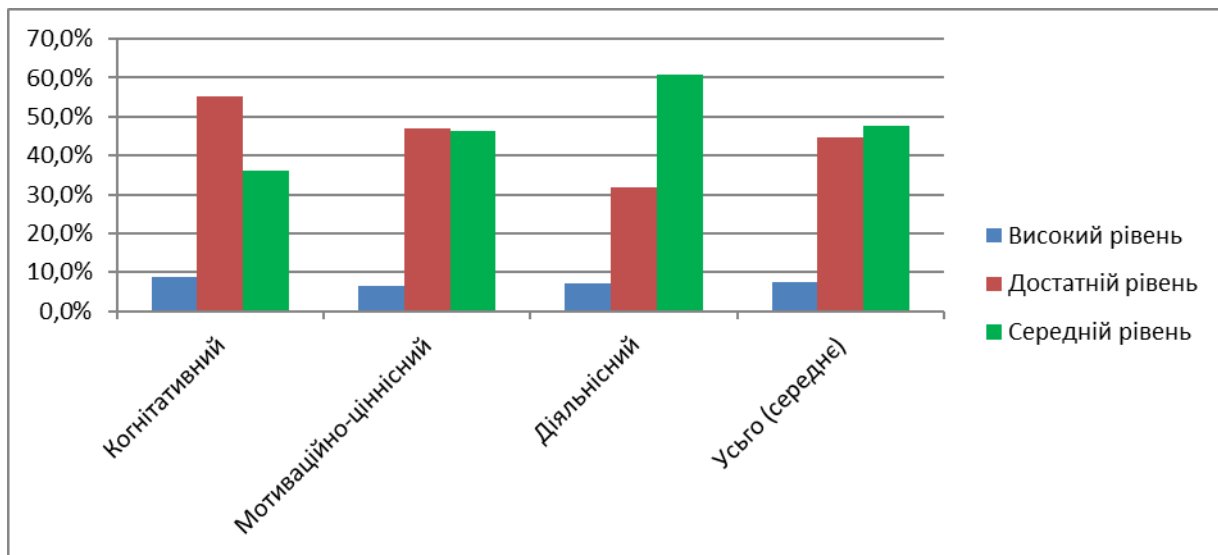

Рис. 2. Рівні готовності майбутніх учителів до морального виховання учнів початкової школи (у %).

У такий спосіб виявлено, що середній рівень сформованості моральної культури мають 50 студентів (36,2 %); достатній рівень моральної культури показали 76 студентів (55,1%); високий рівень сформованості моральної культури зафіксовано у 12 студентів (9 %).

Студенти високого рівня готовності глибоко усвідомлюють сутність понять «моральне вдосконалення», «моральне виховання», мають всебічні, систематизовані знання щодо загальних моральних цінностей та цінностей української культури; уміють аналізувати етичні явища, пояснювати причини власних учинків; характеризуються активною позицією, проявляють постійний інтерес до проблеми морального вдосконалення, самовиховання і прагнуть їх використовувати в практичній діяльності. У студентів високо розвинена здатність до емпатії, а також експресивні здібності. Студенти проявляють емоційну зрілість, уміння володіти собою, у них наявні ґрунтовні моральні переконання. Майбутні педагоги характеризуються не тільки сформованістю моральних звичок, але й здатністю здійснювати моральний вибір у нестандартних ситуаціях. Усвідомлюють необхідність власної творчості для вдосконалення суспільних норм моралі, прагнуть до такої творчості, постійно займаються моральним самовдосконаленням, мають достатньо повну, розгорнуту програму самовиховання. Утім це невисока частка студентів. Наслідки діагностувального експерименту свідчать, що значна частина майбутніх педагогів ще знаходяться на шляху усвідомлення ролі особистісного самовиховання, саморозвитку, необхідності постійного оволодіння етичними знаннями, уміннями та відповідними методами самовдосконалення,

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

Проведений аналіз наукових джерел, проведена експериментальна робота свідчать про те, що майбутні вчителі у цілому розуміють сутність поняття «моральне вдосконалення», «моральна культура», «моральне виховання» та усвідомлюють необхідність особистісного вдосконалення для якісного здійснення своїх професійних функцій. Проте результати констатувального експерименту демонструють переважно середній та достатній рівень сформованості готовності до морального виховання учнів початкової школи. Відтак, виникає необхідність подальшої роботи у напрямі покращення якості підготовки майбутніх учителів до морального вдосконалення та виховання учнів. Постає необхідність розробки спеціальної методики морального вдосконалення майбутніх педагогів, використання вже розроблених технологій морального виховання учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: «Букрек», 2018. 296 с.
2. Дубасенюк О.А. Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки майбутніх педагогів. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія*. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 59–122.

3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ: Т-во «Знання» України, 2011. 520 с.
4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія. Нац. акад. пед. наук України; за заг. ред. В. Г.Кременя. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.
5. Ничкало Н., Лук'янова Л., Хомич Л. Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід: наук.-аналіт. доп. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. За ред. В. Кременя. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2021. 54 с.
6. Петляєва В.В. Педагогічні умови формування моральної культури майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2016. Вип. 13. С. 151–156.
7. Ткачова Н. О. Аксиологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Луганск. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2007. 44 с.

REFERENCES

1. Bekh I. D. Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti: monohrafiia. Kyiv-Chernivtsi: «Bukrek», 2018. 296 s.
2. Dubaseniuk O.A Akmeolohichni zasady neperervnoi profesiinoi pidhotovky maibutnykh pedahohiv. Teoriia ta metodyka profesiino-pedahohichnoi pidhotovky osvitiianskykh kadriiv: akmeolohichni aspekty: monohrafiia. K.: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2018. S. 59–122.
3. Kremen V.H. Filosofiia liudynotsentryzm v osvithnomu prostori. Kyiv : T-vo «Znannia» Ukrainy, 2011. 520 s.
4. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini: monohrafiia. Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; za zah. red. V. H.Kremenia. Kyiv : KONVI PRINT, 2021. 384 s.
5. Nychkalo N., Lukianova L., Khomych L. Profesiina pidhotovka vchytelia: ukrainski realii, zarubizhnyi dosvid: nauk.-analit. dop. Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy. Za red. V. Kremenia. Kyiv : Vyd-vo TOV «Iurka Liubchenka», 2021. 54 s.
6. Petliaieva V.V. Pedahohichni umovy formuvannia moralnoi kultury maibutnoho vchytelia v protsesi profesiinoi pidhotovky. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia: zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny. 2016. Vyp. 13. S. 151–156.
7. Tkachova N. O. Aksiolohichni zasady pedahohichnoho protsesu v suchasnykh zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01. Lahansk. nats. ped. un-t im. T. Shevchenka. Luhansk, 2007. 44 s.

Матеріал надійшов до редакції 25.01.2022 р.